

Rudolf Brajčić

KRŠĆANIN U VIROVIMA

Možda je danas kršćaninu najveći problem to što mu je nekako sve stavljeno u pitanje: sadašnjost i budućnost. Osjeća se kao plivač u virovima. Pritom je najgore to što je vrlo teško prognozirati narav tih virova, a to povećava osjećaj naše nemoći. Zanimljivo je ustanoviti da nas ni dobre vijesti, koje nam stižu o težnji u Crkvi za duhovnom obnovom, za duhovnim vježbama, za molitvom, općenito za duhovnim sazrijevanjem, odviše ne ohrabruju. Skeptični smo prema mogućnosti ispravnog duhovnog taloženja u času još uvijek tako otvorene i, čini se, još nedovoljno uočene široke religiozne problematike. Također će i to možda biti razlog što se s obzirom na svoje sazrijevanje još uvijek odlučujemo na čekanje pogodnijeg časa, koji bi nam pružio jasniji pregled o tome gdje da se usidrimo, kakve stavove da zauzmemo, kakav oblik da zauzmemo, koji bi bio prihvatljiv od sadašnjice, a održiv u budućnosti. Zato svako svjetlo u pravcu omogućenja naše duhovne ubikacije doživljavamo kao dar i pomoć za kojom pružamo ruke.

Bila bi utvara pomišljati da možemo uzeti pramen današnjeg duhovnog zbivanja pa ga pustiti kroz neku čarobnu prizmu i tako dobiti spektar razlučenih elemenata koje to zbivanje u sebi sadržava. Upućeni smo na dlan ruke čovjekove duše, psihe čovječanstva, na crte i krivulje koje je život čovjeka kroz povijest na taj dlan utisnuo. Čovjek se kroz svoju povijest razotkrivao. Temeljne njegove moći razuma, volje i srca već su stoljećima na poslu. I, što je najvažnije, pokazalo se da čovjek uvijek ostaje čovjek, uvijek istovjetan sebi, da je uvijek čovjek kroz sve različite povijesne epohe. Stoga je moderni režiser Antigone mogao mirne duše dovesti pred mali ekran tisuće gledalaca, staviti ih pred ruševine, da gledaju život iz davnine. Prepoznali smo se u svima: i u Antigoni, i u Izme-

ni, i u Kreontu, i u personificiranom koru i, konačno, u stražarima. Neko jako, iako neizdiferencirano svjetlo, obasjavalo je, dok smo gledali prošlost, naš sadašnji čas. Možemo, stoga, računati na *vječno čovjekovo* i njime pokušati priskrbiti malo više svjetla za svoje vrijeme.

1. Netom se na pozitivan način kroz prve škole mlada Evropa poslije seobe naroda ispunila znanjem antike i patristike, javljaju se prvi filozofi (Skot Eriugena, 810—877.). Anzelmo pokušava najdublje tajne kršćanstva osvijetliti razumom. Abelardo izgrađuje metodički put razumu, kako da stigne do posljednjih uzroka. To je put sumnje, koji nas vodi do istraživanja, a istraživanje do spoznavanja filozofskih istina, koje otkrivaju dublji smisao vjerskog nauka. Od Anzelma i Abelarda, skolastika, koja izgrađuje teologiju uz pomoć Aristotelove dijalektike, ide prema svome vrhuncu (Albert, Toma Akvinski). Vrijeme što slijedi za tiše je prirodnih znanosti, koje je već otprije započelo. Tek će Bacon (1561—1626.) upozoriti na vrijednost iskustva i pokusa.¹ Prirodne se znanosti ne prestaju radati i razvijati. Danas im je i raspon i egzaktnost na vrhuncu. Posvud se s njima susrećemo, kao u 13., 14. i 15. stoljeću sa skolastikom. Ipak taj razvoj pozitivnih prirodnih znanosti nije ugušio filozofijske misli. Uz nastajanje novovjekih prirodnih znanosti išla je filozofija do Kanta i od Kanta do Heideggera. Postalo je, doduše, nemoguće da jedan čovjek posjeduje i pozitivne nauke i filozofijsku nadogradnju, što je pri manjem volumenu i jednog i drugog srednjovjekovnom, pa i daleko u novi vijek novovjekovnom čovjeku bilo moguće. Danas subjekt prirodnih i filozofijskih misli nije pojedinac, nego mnogobrojni pojedinci. Nema stoga ni sinteze prirodnih znanosti i filozofije. Ali, to ne znači da je sva ljudska misao investirana u prirodne znanosti, da je ljudski um postao nesposoban za filozofijsko rezoniranje. Treba da se podsjetimo današnjeg toliko naglašavanog pluralizma, koji ne proizlazi iz pozitivnih znanosti, nego iz metafizičkog tumačenja slike svijeta, što nam je pružaju pozitivne znanosti. Matematika, fizika, liječništvo, tehnika nikoga ne dijeli. Različite metafizičke ideje o prirodi, o čovjeku i društvu stvaraju oko sebe svoje rojeve.

Time je ukratko karakteriziran današnji čas pod vidom tendencije čovjekova uma.

A čime smo mi karakterizirani?

Donedavna skolastici, filozofski tumači svijeta i smisla ljudske povijesti, graditelji teoloških sinteza kao da u svojim naučnim disciplinama napuštaju metafiziku i isključivo se priklanjaju pozitivnim metodama. Da je biblijska teologija, koja ne želi produljiti u spekulativnu teologiju, danas kraljica koja želi predsjedati režimu teoloških znanosti, teško je staviti u sumnju. Isto tako doživljavamo da je biblijska kateheza, koja

1. Vidi A. BAZALA, *Povijest filozofije*, II, Matica hrvatska, Zagreb 1909., str. 123—167.

ne teži k filozofijskoj nadopuni, bilo kao svome opravdanju, bilo kao svojem dubljem shvaćanju, na putu da se nametne u pastoralnoj praksi. Time je i klerik i laik, po mom mišljenju, konfrontiran današnjoj situaciji u svijetu, mjesto da bude s njom kontekstiran. Ne može biti kontekstiran ako se ne poveže i s pozitivnim i s metafizičkim strujanjima u svijetu. Svako jednostrano uključenje stvara u čovjeku osjećaj da se nalazi u viru: uključen u jedno, osjeća se čvrsto i privezanim na jednom mjestu, neključen u drugo; to ga drugo zanosi, kreće i vrti na onom mjestu uz koje je privezan, stvarajući u njemu mučninu sveukupne nesigurnosti. Evangelizacija u takvom nastupu ne može sebi laskati da je savršena, a niti dozrijevanje kršćanskog života pretendirati na uzorke s pravim nagradama, dokle god uz pozitivnu razradu Radosne vijesti ne dade mjesta i njezinoj metafizičkoj analizi, koliko je to našem umu pri svjetlu vjere moguće. Ako od toga zazire, jer je filozofijska refleksija stvar umovanja, a ne vjerovanja, dobro je podsjetiti se da i pozitivna razradnja biva na znanstvenoj podlozi i da je biblijska teologija *znanost*, a ne objava.

2. Mi imamo u kršćanskoj prošlosti primjera kad je filozofijska refleksija klonula. Tako je, na primjer, bilo potkraj srednjega vijeka, kad je bila izgubljena vjera u um, u njegovo spekulativno vodstvo. Tada se prešlo k uvjerenju srca, a poslovanje s umnim razglobima smatralo se nečim preuzetnim, što ne vodi nikakvom cilju. Pa koji je fenomen tada nastao? Tad se počinje formirati plejada mističara s platonskim romantičarskim naglaskom. Tu su Eckhardt, Tauler i Ruysbrock sa svojim naglašavanjem jedinstva duše s Bogom po intuitivnoj spoznaji i ljubavi te Nikola Cusanus, koji svojim pokušajima nagriza temelje skolastičke zgrade. Nošen težnjama i slutnjama novoga doba, predaje se agnosticizmu i mistici (1401—1464.). U to vrijeme započinju otkrića tiska, praha, dalekozora, Amerike. Čovjek se doživljava drukčijim nego što je dotad sebe poznavao. Otima se kultnom i grli svjetovno. Umata se u naturalizam i humanizam. Lozinka mu je ona Tertulijanova: *Homo sum et nihil humanum alienum a me esse puto*. — Čovjek sam i ništa ljudsko ne smatram sebi tuđim. Sreća je u potpunom razvoju ljudskih sposobnosti. Taj početni novovjeki humanizam u renesansi dobiva estetski prizvuk. Kultura se individualizira, dobiva se smisao za svoje i narodno. Mistika na to vrijeme ne djeluje mnogo. Ono bez nje fermentira prema empirizmu, subjektivizmu i idealizmu, kao što je to povijest poslije pokazala.²

Proces našeg sekulariziranja danas se nastavlja. Oci na sinodi tvrde da iz Evrope seli na kontinente. Samo što je naglašeniji nego onaj na početku novoga vijeka, razmjerno prema veličini onih i današnjih otkrića: letenja na Mjesec i otkrića Amerike, izuma radio-televizije i izuma tiska, izuma rakete i izuma puške. I današnjem je humanizmu i naturalizmu lozinka: razviti čovjeka. I današnji humanizam ima svoj naglasak. Nije

2. A. BAZALA, nav. dj., str. 177—192.

to estetski naglasak, nego ekonomski, koji po sebi vodi k ispunjenju čovjekovih materijalnih, tjelesnih potreba. I današnji humanizam želi okrenutošću k zemlji i više-manje isključivom orijentacijom na nju podići narod i čovječanstvo u cjelini dovesti do vrhunca blagostanja.

Bit će, prema tome, da živimo u sumraku novog vijeka i na početku najnovijeg doba, kao što je bilo vrijeme krajem srednjega vijeka, iako se u ovo naše najnovije doba ne ulazi radikalnim novim izumima i utemeljivanjem pozitivnih znanosti, nego više njihovim intenzificiranjem. Struja misticizma s nevjerom u razum, koja se je s kraja srednjega vijeka istočila u novi, vrlo je malo djelovala na oblikovanje novoga vremena. Ono je bez nje išlo svojim putem. S današnjim fideizmom, s nevjericom u razum, neće se moći utjecati ni na današnji proces humanizacije. Čini se da ne činimo sve time, što naglašavamo da je vjera dar, da je vjera odozgo, da možeš vjerovati samo ako ti je dano, da se to ne može dokazati itd. Ta tko niječe da je vjera dar? Dapače, sve je dar. Po Apostolu je dar svako dobro djelovanje, a po Isusu ništa bez njega ne možemo činiti. Tko niječe da se dokazima ne može prisiliti na vjerovanje? Dapače, svaki je pristanak uz metafizičke postavke slobodan. Možda tim pre naglašavanjem vrhunarnog porijekla vjere u stvari i nesvjesno želimo pobjeći od odgovornosti za današnju nevjeru u svijetu i za više Boga u budućnosti. Misticizam nije mnogo utjecao na jedan humanizam s estetskim naglaskom kakva je bila renesansa. Još će manje djelovati fideizam u današnjem humanizmu s racionalnim naglaskom kakva je današnja ekonomija. S fideizmom nemojmo brkati grupe molitvenog žara, grupe zanosnih duhovnih obnova, ljude s kojih zrači Duh te su otvoreni meditativnom produbljivanju svojih inspiracija u krilu Crkve i koji će nam donijeti dublje proživljeno moderno kršćanstvo te omogućiti dublju refleksiju o njemu.

Kamo današnji proces kreće s obzirom na duhovnu orijentaciju? Hoće li se zadovoljiti da bude dirigan dosadašnjim svojim učiteljima zbog pomanjkanja boljih vođa ili će se naći prodorniji duhovi, koji će ga pojačati na istoj liniji socijalizacije i subjektivizacije, ili će se naći duhovni vođe s novim idejama, koje još nemamo u optoku — ne znamo. Svakako, ni klerici ni laici ne bi smjeli u procesu u kojem žive ostati bez svjetla teološke refleksije, koja se podržava uz pomoć filozofskog instrumentarija.

3. Povijesno gledano, čovjek se idejno razvijao nekako po zakonu njihala. Išao je naprijed od veće ili manje skrajnosti u drugu skrajnost. Težnji ranosrednjovjekovne i klasične skolastike da gradi na razumu i razvija teoriju suprotstavlja se težnja, koja će uskoro doći, da se sve gradi na volji i da se razvija praksa. S kolosijeka volje ubrzo će se skrenuti u zavičaj osjećaja k misticizmu, a s kolosijeka prakse u pozitivizam i u empirizam. Ovaj će prisiliti metafiziku na subjektivizam i na idealizam.

Dosadašnji je čovjek mogao tako vrludati i tražiti svoje smirenje sada u jednom, a sada opet u drugom sistemu. Nedostajalo mu je povijesno iskustvo o tome što je zapravo čovjek i koja je njegova idealna slika. Miješao je čovjeka jednog smjera i jedne škole s integralnim čovjekom. Čovjek jednog smjera razvija se jednostrano, svodeći se čitav na jedno, pri čemu otpada puno i normalno djelovanje svega ostaloga u čovjeku što nije ono jedno. To prikraćeno i nezadovoljeno djelovanje ostaloga vuče na svoju stranu, što u pojedincu ne mora prevladati, ali u mnoštvu sigurno prevladava i pri tome dolazi do nove točke okupljanja i do nove jednostrane formulacije čovjeka i njegovih zadataka. Integralist, naprotiv, ne želi ništa legitimno u sebi zatomiti, on nastoji sve zadržati na svom mjestu i sve u međusobnoj podređenosti harmonično u sebi razviti. Čini se da je integralizmu idealno ostvarenje moguće jedino u ljubavi, koja u čovjeku ništa ne stišava, ništa ne koči, ništa ne veže, nego sve razvezuje, sve raspečakuje i sve oslobađa. Današnji čovjek, poučen iskustvom prošlosti, sklon je integrizmu. U posljednje vrijeme osjeća se potreba upravo filozofije osobe i osobnih spletova i u te međusobne prostore pokušava se postaviti bitak. Znak da je čovjek stigao do potpunijeg sagledavanja samoga sebe, do shvaćanja da je cjelokupnost i čitavost, a ne hegemonistička, unilateralna jednota, bilo samo razum, bilo samo volja, bilo samo osjećaj. Na to ga prisiljavaju i naponi čovječanstva na planetarizaciji kako bi se konačno ipak svi narodi slili u jednu veliku obitelj, u kojoj ne živi samo jedan ili drugi narod, a ostali u ovisnosti od njih, nego u kojoj svi žive u međusobnoj ovisnosti u ljubavi.

Dakako da nas taj zadatak u ovaj čas plaši i da nas može naći nespremne. Ne radi se, naime, o tome da se nešto vidi pri povijesnom svjetlu, nego da se nešto na tome i učini. To više nas taj zadatak plaši što intuitivno osjećamo da se integralizam našega duha izgubio s istočnim grijehom paralelno s integralizmom našega tijela tako da nam je teško postići integralnost duha, njegovu djevičansku cjelovitost, kao i djevičansku integralnost tijela. Mi se danas utječemo pluralizmu da bismo postigli atmosferu snošljivosti u međusobnom životu. Pluralizam, međutim, nije ideal, kao što ni snošljivost, koju nam on osigurava, nije idealna sredina za ljudsko življenje. Pluralizam znači zajednički misliti, govoriti i ljubiti u onome što nam je zajedničko te iz ljubavi snositi ono po čemu se od nas drugi razlikuju. Uživati ih, dakle, u postocima. Pluralizam je, stoga, tek početna faza na mučnom putu k integralizmu duha. Trebalo bi ga uvesti posvuda gdje se osjećaju idejne jednostranosti među nama, ali i neprestano ići dalje u izgrađivanju duhovne cjelovitosti. Spasenje se ne nalazi u smjerovima i školama u kojima je dano više mjesta jednoj ili drugoj ljudskoj sposobnosti. Ono se nalazi u cjelovitosti Radosne vijesti, koja ispunja čitava čovjeka.

To bi, eto, bilo nešto svjetla za naše dane što ga osjećamo prelistavajući povijest filozofije i teologije od početka srednjeg vijeka do novijih vremena.